

PhS Kecskés András:

TINÓDI, AZ ŐSTUDÁSÚ HISTÓRIÁS

Csak úgy, mint az előző századok, Mohács százada is bővelkedett lantosokban, énekmondókban; számuk több százra tehető. A XVI. század Magyarorszá-gából közel félszáz lantos nevét és ismerjük.

Az énekes lantosok közül is kivált Tinódi Lantos Sebestyén /1505-10 k.-1556/, énekmondó, históriás énekszerző. A hazai protestánsok nyomdaalapító buzgalmának köszönhetően, műveinek nagy része már életében megjelent, s így mind a nagyurak, mind a közrendűek körében Sebestyén deák akár csak egy népi hős / hérosz igen közkedvelt lett. 1541-ben a török elfoglalta Budát. A szultán fondorlattal a gazdát, a jótévő főurat, Török Bálintot rabszíjra fűzte, a familiáris, Tinódi ezért úr s udvar nélkül maradt. Lantosunkra nehéz évtizedek vártak, csak úgy, mint más magyar muzsikusokra.

1542-ben a török az ország közepébe ékelődött. Az északi határvárosba, Késmárkra szorult Gál lantos alig tudta kinyögni a reá rótt tizennégy dénáros városi adót. Többen voltak a zenét szolgáltatók közül, akik fizetőképtelenek lettek, s nevük mellé hamar felkerült a kéregető, kolduló / mendicus szó. Tinódi a királyi Magyarország délkeleti részében, Kassán talált menedéket. Szűkösebb pillanatait minden kertelés nélkül megosztotta olvasóival. A hidegről és a pénztelenségről szóló, keserves mondatait legtöbbször históriáinak záró strófáiban engedte el.

„Szerzé nagy bűvába egy hideg szobába,
Gyakran fú körmébe, mert nincs pénz tasslyába.”

Máshol csak a hideg készítette írásra:

„hideg télben fú körmébe házában.

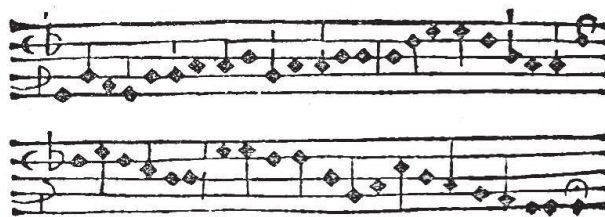
Kéncses Kassába egy füstös szobában.”

Az énekmondó korában - kályha és kémény híján - a „tűz helyénél” ugyan meggyújtották a tüzelőt, de annak füstje a padlásra vagy csak a bejárati ajtó fölső részén távozhatott. (Jegyzet: Bárh János: Magyar népi építészet. Bp., 1982. 12.)

Majd ismét sovány pénztárcáját panaszolja egy Nógrádban történt magyar - török párviadal leírá-

sa után, s „bánkodik, hogy kevés pénz ü tasslyába.” Mindez azt bizonyítja, hogy a nemzetéért aggódó lantos magasztos, költői munkáját mennyire beárnyékkolták a köznapi gondok és a pillanatnyi, egészségi állapot. Minthogy a víz számos helyen ihatatlan volt, ezért őseink – a betegségeket elkerülendő - inkább bort ittak; a szolgálatokért nem csak cipó és élelem járt, a lónak zab, hanem az embereknek két icce /= kb.1,5 liternyi/ bor is. Vajon, honnan tudták eleink azt, hogy egészségünk érdekében mennyi folyadékot kell meginnunk? A napi borivás létkérdés volt a XVI. században, ezért Tinódink, énekes-verselő történetírónk, joggal boszszankodik pár költeményében, ha a „kultsárok”, az udvarbírák neki bűdös lőréket adtak „innya” / inni. A vízzel kevert bor is csupán a rossz, a poshadt víz kellemetlen szagát enyhítette. Ráadásul a jó bort kendővel / palásttal letakarták, - nehogy más észre vegye – majd azt maguknak, és nem Sebők deáknak hozták. Ez életképből tudható, hogy a „kendőzetlen” és a „leplezetlen” szavunk miként függ össze a pöre igazsággal.

A szóban forgó, hosszú-rövid szótagú / jambikus lüktetésű dallam középkori példák nyomán építkezett. Szövegében a történeten végigvonuló, keserű hangvételű szarkazmus, a gúnyirat műfaj felé terelte énekünket, mely a XVI. század közepén hazánkban nem volt ismeretlen.

SOK FELE RE,
SZÓGÓSRÓL.

SOC rešógds halgallatoc erkölchvöröket
Isten ellen i cšög fégben ij vetke:öket
Mert gyakorta felecyitjödci Isteni öket.

Tudjuk: lantosunk - kézsebesülése miatt - kardforgatásra kevésbé volt alkalmas. Rá is a „kocsmazénélés” rémképe várt, mint megannyi hazai muzsikustársára. S hogy életében a görbe utakat mégis elkerülte, kezdődő protestáns Istenhite, mély hazafisága segítette; élete végéig a török elleni harcra sarkallta, ha karddal nem, hát tollal, szívvel és muzsikával.

A dombóvári birtokos, Werbőczy Imre „szerelmeta” ura mellett még Oláh Miklós is támogatója volt. Az érsek így írt tömör jókívánságként Tinódi nagyteljesítményű munkásságáról: „Neked pedig, Sebestyén, /azt kívánom/ ... hogy az éneklés mesterségében s históriáknak magyar nyelven ritmusokban való ékes foglalásában múld felül a többi korod- és állapotbeli embereket.” Hírt hozó és vivő énekesünk Oláh érsekről viszont így emlékezett meg nagy betegesen vsz. saját lakásában, „kincses Kassába egy füstös szobába”:

Isten éltesse a király udvarában
Oláh Miklós érsököt jó szándékban,
Sok szegén magyarnak táplálásában,
Őfelségénél minden jó szavában!

Jegyzet: Zolnay László: Kincses Magyarország. Bp. 1977. 453.

Tinódi Sebestyén: Krónika. Bp., 1984. 503.

Armbrusztér / Ormpruszt Kristóf: Gonosz asszonyemberekről való ének... című „gunyoros” történet / 1550./

Itt kell megemlítenünk a horvát-dalmata magyar lelkületű pálost, Fráter Györgyöt (1482–1551), esztergomi érseket, aki Erdély létrejötténél diplomáciai bravúrok sorozatával bábáskodott. Az ő kormányzása idején történt, hogy 1551 novemberében a török bitorolta lippai vár visszavívásánál a hadihangszerek buzdítására leszünk figyelmesek: „...Kitört a harc réműletes morájával, a harcosok kiabálása s puskaropogás veri az eget. A lőpor fekete füstje mindkét harcoló fél elől elveszi a kilátást, mindent betölt a dobok pergetése és trombiták harsogása...”

Jegyzet: Istvánffy Miklós: Historiarum de rebus Hungaricis Libri I. Köln, 1622.

A várívás hazai győzelemmel végződött. Gyanítható, hogy Tinódi Lantos Sebestyénünk is jelen volt az ostromnál. Vetélytársáról, Kálmán Demeterről féltékenyen írt. Fölpanaszolta, hogy a Lippához kötődő

hegedűs-énekes, Ulumán, török bégnek jó pénzért nem restellte húzni „rác módban” a nótát, amely délszláv zeneiségével, gyakori, páratlan ütemeivel, bővített másodjaival /secundjaival igen közel állt az arabos kultúra által befolyásolt oszmán-török muzsikához. Az igazán ősi, török népzene ekkor még a több százéves csipkerózsikaálmát aludta az iszlám egyházzene elnyomatottjaként.

Sokat csélcsep bégnek az Lippa várában

Az ő hegedőjét főhajtván rángatja

Az Ulumán néki csúfságba fogadja

Minden ajándékkal őt meggazdagítja.

A dél-magyar/dalmata Fráter Györgyöt meggyilkolták. Szörnyű halálát Tinódi is megverseli. Két „szerelmeta” uráról: Werbőczy Imréről és Príni Péterről Krónikájában ugyanígy megemlékezik, melyet Kolozsváron nyomtatott ki 1554-ben.

Tinódi históriás énekeinek dallamai Lantos Szabó István után több helyen újra gondolhatók, tekintettel más, nyugati lantosok hangirányainak ismeretére. Az új vizsgálódás pár éneknél az előjegyzést is fölül bírálta, s ajánlott a mostani tudásunk szerint más-más megoldást. Tinódi dallamainak fadúcos, kottanyomó készségei nem maradtak el a nyugati, négyszög-alakú / quadrat gyakorlatától. Az azonban kár, hogy a dallamot tabulatúrában nem rögzítette, így csupán külföldi példák után következtethetünk egykori énekeink pontos dallamára és lantos kíséretére. Itt, Közép-Európában, a német lant-tabulatúrát használták a XVI. században. Vizsgálva az osztrák, cseh és lengyel lantkíséretes énekeket, kiderül, hogy mind a két-, mind a többszólamúak fő hangjai a tabulatúrás rögzítésben meglelhetők.

Tudván, hogy Tinódi a kézfején súlyosan sérült, műveinek korhű / autentikus előadásakor a hosszabb dallamrészhez illik a ritkás akkordsor. Fontos kifejtenünk, hogy a kobzot és a lantot, e két rokonhangszert megszólaltatók, az újbegygyel és a pengetővel munkálkodók, az eltérő hangszertechnika ellenére - egymástól tanulhattak, módszereket átvehettek. Pl. a tartott hangokat szaporább hangismétlésekkel lehetett helyettesíteni, mely a kobzokíséret sajátja, de a dallamot alsó-felső váltóhangokkal, rögtönzéssel díszíteni, és a záró hangokat föl-vagy lefutással befejezni a lanté.

Szólnunk kell Sebestyén deák leghíresebb és leghosszabb művéről, a négy részből álló Eger vár viadaljáról való ének története /1552/, melyet Temesvár, Drégely és Szolnok elesésének gyász híre már megelőzött.

Későbbi századok Tinódi műveinek egy-egy kezdő sorát már nótajelzésként sűrűn használták, köztük az említett Eger vár viadalját. Illés Soltári énekei között már az ének dúr változata is megszületett nyomtatásban 1693-ban Zúgódik, dúl-fúl magában a világ... kezdettel; ráadásul dallamának egy változatát a székelyudvarhelyi népi emlékezet is megőrizte. Magyar zeneszerzőt ehhez hasonló nagy megtiszteltetés alig érhetett, hiszen annak néphez vonzódtott lelkületét igazolja. A dallam két kezdő üteme a XVI. századi Európa egyik legkedveltebb lantzene-kezdő formulájaként ismert. Ebből arra következtethetünk, hogy Sebestyén lantos a sebesülését megelőző években az európai lantirodalmat mélyebben ismerte. Az Eger viadaljáról c. Tinódi történet dallamának népi változatát Kodály Zoltán Erdélyben gyűjtötte 1910-ben.

Allegretto. Székelydobó, (Udvarhely vm.) 1910. K.

Ki- fe- kűd- tem én a ma- gas te- tő- re,
 El- lop- ták a kis pej- lo- vam mel- lő- lem;
 Ha el- lop- ták, nem val- lot- tam nagy ká- rát,
 Száz diny- nyé- ből ki- nye- rem én az á- rát.

A dallam miként jutott el a néphez? – Talán a Kolozsvárt nyomtatott kottás dalgyűjtemények évszázados fennmaradásában, használatában és a XIX. század második fele zenetudományos közzétételeinek egyikében lehet az igazság.

EGER VÁR VIADALA

LYAROL VALO ENEC.

Historia.

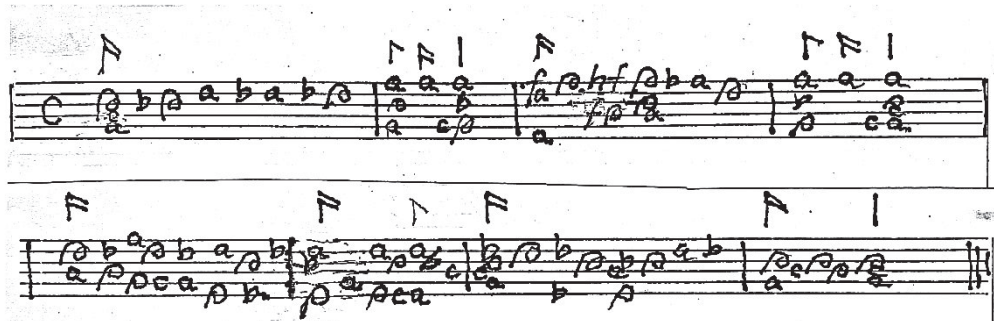
Tinodi Sebestien deac Kassaba
 Ferdinandus Kiralnac hiu voltaba
 Egri varnac chuda berenciaiaba
 Vitezeketh iria Cronikataba

T Magyaroc mar Istend imadgyatoc
 Es ő neki nagy halakat adgyatoc
 Jelősben Tíiban inner kic lakostoc
 Egri vitezek nec foc iot mongyatoc.

A történeti ének lantkíséréte hat alapakkorddal, melyhez hasonlót még a sérült, talán kacska kezű lantosunk is megszólaltathatott egykor.

Ti magyarok...
 kottája lantkíséréttel:

Lanttabulatúrája:

Azon túl, hogy az ének hangjai a külhoni lantos, reneszánsz muzsikában is az igen kedvelt l, t, d, r, m, m / f, m, r, m ívet jár be, a dallam távoli rokon egy réginek mondott virágénekünk első részével:

XVI. századból származó, s e Tinódi énekhez is kötődő dallamkezdés máig ható közkedveltségét.

Jegyzet: Bozóky Alajos: *A művészetek a római császárság fénykorában*. Nagyváradi, 1892. 186.

diájának szerves része. Az 1965 táján született, keresztény taizéi énekek közül a „Tüzed, Uram, Jézus...” dallamában ismét felfedezhetők virágénekünk kezdő hangjai. Mindezek mutatják a

Tinódi: *Ti magyarok*

Zölderdőben

Zöld erdőben, sík mezőben,
Sétál egy madár,
Sárga lába, kék a szárnya,
ó be gyöngyön jár stb.

Jegyzet: Kriza János: *Vadrózsák*. 1975. Bukarest./ I. kiadás: 1863. 442. sz. (A gyűjtemény már 1842-től előfizethető volt.)

Bartalus István: *Magyar Népdalok*. IV. Bp., 1894. 105. sz.

Molnár – Kern - Ádám: *Dalokkert*. II. kiadás. Bp., 1938. 21. sz.

A romantikus, cseh Bedrich Smetana /1824-1884/ Moldvája is megmerítkezett a gyöngyökkel teli hangsorban, melynek évszázados sikerét még a magyar verbunkos muzsika is kamatoztathatta. A XX. század közepétől az izraeli himnusz kezdő meló-

Közel hasonló dallamépítkezésű és közép-európai közkedveltségű a Lovamat kötöttem piros almafához... kezdetű virágénekünk. Noha hangterjedelme nem éri el az előzőét, a kezdeti dallamív után – csakúgy, mint a másik – hármas lépcsőzetes ereszkedése illetve felfelé irányultsága szekvenciális ereszkedésbe kezd, hogy a kiinduló hangot elérje. Ez utóbbi jelleg fellelhető mind egy ismeretlen allemande-ban, mind az „Almande de ungrie” magyar táncban a lantmű második felétől. A moll-jellegből mindkettő dúrra vált, hogy hanyatlásával elérhesse a kiinduló alaphangot. Nagy hangközugrások a művekben nincsenek, melyek a darabok óságát, XVI. századi jellegét megkérdőjeleznék.

Szöveges változatai ma is igen kedveltek a nép körében. A szlovák himnusz egésze e felvidéki dallamból fakad /Kodály magyar népdalgyűjtése!/, melynek szlovák szövege kb. 100 esztendőös lehet, s méltósággal szolgálja az ősi „tuth” nép hazafias érzelmeit.

A szereleménekek, a szent és a világi históriák mellett régmúlt vitézi tetteket sem hagytak feledésbe merülni. 1536-ban a tudós Oláh Miklós emlékezik meg arról, hogy a tárnokvölgyi csatában jeleskedő Veronai Ditrichről s annak homlokába tört nyílvasas sebéről még hallani éneket. Innsbruckban a Schloss Ambras lovagtermében ez ma is látható egy falra festett képen, de magyar vonatkozású névvel. A Gömöri - kódexet másoló Katalin nevű apáca a világ tobzódásait és örömeit elítélve említi a korabeli „részség” és jóllakás mellett, hogy táncosok koszorúval ékesítve „a dob, cimbalom, hegedű, lant” hangjaira lejtének.

Jegyzet: Kósa László/szerk./: *Magyar Művelődéstörténet. Bp., 2001. 112.*

A négy részből álló, nagyléptékű, epikus üzenet egy rövidebb kivonataként Sebestyén deák megjelentette Eger vár históriájának a könnyebben emészthető, rövidebb, összevont történetét, summáját. Dallama ma is közkedvelt. A 4xfelező 10-es sorok fület csiklandozó hangjai és annak hármas lüktetése szelíden meg-megáll. A dallam egy-egy éles ritmussal izgalmassá változik - az eddigi öt helyett az utolsó hat szótag páros ütemű váltásával révbe jut.

Egri históriának summája

A zenetudósok szláv és nyugat-európai eredet mellett voksoltak, de ez nem biztos, hogy jó eredmény. A dallam ötös osztású / pentapódikus, mi több: a negyedik és az ötödik szótag némileg éles ritmusa (ti-tá) a vessoron végig vonul. Rokonsága szerteágazó: Szent László himnuszának több részlete; Ne hagyj elesnem, felséges Isten... Balassi versére énekelt dallam; Zörög a kocsi, patog a Jancsi... lakodalmas szokásdallam; Balassi egyik nótajelzésére: Régi szerelmem nagy tüze;

mezőségi táncrend kezdő, „összerázós” táncai; a Magyar István király moldvai balladatöredékünk dallamváltozata; a Vietórisz - kódex magyar tánc (51/b-52/a); Kecskeméti Víg Mihály: Mikron Dávid nagy búsultában..., az 55. zsoltár páratlan kettős ütemei stb. A nyugat - európai galliardákhoz nem hasonlítható, hiszen azok első és második ütemének tá-ti viszonyai ellentmondanak a Tinódi - használta ti-ti-ti/ ti-tá ritmushasználatnak. Ha a dallam különleges táncosságát keressük, nem kell messzire mennünk, mert az, az ún. „paraszt barokk” módban előadott erdélyi táncainknál százszámra meglelhető, hallható.

Jegyzet: Csomasz Tóth Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai. Bp., 1952. 157.*

Vargyas Lajos: *A magyar vers ritmusa. Bp., 1952. 142.*

Szabolcsi Bence: *A magyar zene évszázadai. Bp., 1981. 50-51.*

Horváth János: *Rendszeres magyar verstan. Bp., 1951. 47.*

A sorvégződés az ókori és középkori elbeszélő-művészet kívánalmainak figyelembevételével készült. Ez lantosunk szerteágazó zenei és irodalmi / literátus műveltségét bizonyítja.

Az első fadúc sor végén egy őrhang /custos található. A szár-hiányok a szöveg hosszabb szótagjait jelzik, de ezt a második és utolsó ütemben hibás vésetnek véljük. A többi strófa – a szóban forgó helyek rövid szótagjai - föltevésünket kevésbé támasztja alá.

Summaiát íróm Egőr varaiac
 SMeg ballafanac vijadalianac
 Szegyön vallafat Chyafar hadanac
 Nagy vigafagat Ferdinand Kiralnac,

Tinódi Lantos Sebestyén deák: Summáját íróm Eger várának /1553/ egy lehetséges lantkísérete (a szerző munkája) alt-lantra a XVI. század lantosok modorában, lanttabulatúrában:

Handwritten musical notation for a vocal line. The notation is on a single staff with a treble clef and a common time signature (C). The notes are written in a stylized, handwritten manner. Below the staff, there are handwritten lyrics in Hungarian: "Maj kottakép:". The music consists of several measures, with some notes beamed together. There are also some markings above the staff, possibly indicating phrasing or dynamics.

Handwritten musical notation for a piano accompaniment. The notation is on a grand staff (treble and bass clefs). The music is written in a stylized, handwritten manner. The accompaniment consists of several measures, with some notes beamed together. There are also some markings above the staff, possibly indicating phrasing or dynamics.

Maj kottakép:

Handwritten musical notation for a piano accompaniment. The notation is on a grand staff (treble and bass clefs). The music is written in a stylized, handwritten manner. The accompaniment consists of several measures, with some notes beamed together. There are also some markings above the staff, possibly indicating phrasing or dynamics.

E históriás ének eredete szerteágazó. A siratókkal és a középkori volta-dallamokkal tart közeli rokonságot. A Summáját írom dúrdallama Erdélybe került a nép közé számos társával együtt.

Jegyzet: Dobszay László: A siratóstílus dallamköre... Bp., 1983. 154-155.

Istvánffy Miklós nádor latin nyelvű történetírása is megemlékezik Egervár hősie, férfit próbáló, 1552-es véres ostromáról, melynek adatait nagyobbára lantosunk művéből merítette. A csataleírás izgalmas történetei között egy István nevű /feltehetően/ lantos-énekesről is említést tesz, ki a harci cselekményeket följegyzte. Noha Sebestyén diákunk nem lehetett ott, de az események parányi részleteit úgy ecsetelte, hogy aki azt olvasta, meg volt győződve arról, hogy abban annak írója is részt vett. Az Istvánffy Miklós által említett, egri lantos minden bizonnyal Tinódi Lantos Sebestyén, hiszen ő dalolt több tucat versszakon át Dobó István várkapitányról s a vitézekről.

Jegyzet: Nicolai Isthvanfi: Historiarum de rebus Ungaricis, Köln, 1622.

Magyar lovas, tábori dob párral 1557-ből

Jegyzet: Szakály Ferenc: Tinódi Sebestyén: Krónika (bevezető): Bp., 1984. 40.

Dr. Szendrei János: A magyar viselet történeti fejlődése. Bp., 1905. 53.

Szabolcsi Bence: A magyar zene évszázadai. Bp., 1981. 91.

Nagyobb mecénást, mint a magyar király, jelsül I. Ferdinánd, Tinódi nem találhatott volna, ha Nádasdy Ferenc, Sárvár ura nem ajánlja be. Ő súghatta Tinódinak, hogy az egri diadal történetének nyomdaköltségét magától a királyi Magyarország első emberétől kérje. Az ötlet fél sikerrel zárult. Lantosunk kapott ugyan pénzt, de nem elegendő. A császár viszont meglegeződéssel nyugtázta a dicsőítést:

„Az hatalmas és felségös FERDINÁNDUSNAK, Rómaságnak, Magyarországnak, Csehországnak... etc. királyának, énnékem kegyelmes és kegyös uramnak holtomig való hív szolgálatomat.”

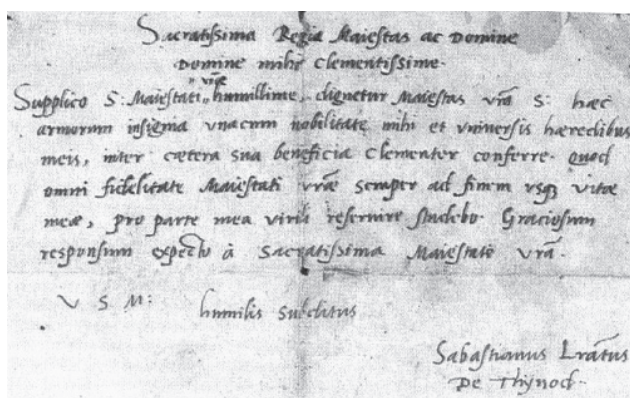
Munkásságáért és a dicsérő bevezetőért I. Ferdinánd Nádasdy Tamás közbenjárására, nemességel jutalmazta öt gyermekével: három fiával és két leányával együtt.

A színezett nagycímer talányos rajza a markolat fölött, az élen fogott kard. A gyilokszerszám fogásánál négy ujj látható, ezért a korábbi vizsgálók, Tinódi kézsebesülésének - miszerint csak a hüvelyk és a mutató ujj maradt épségben - sűrített jelképét látták. Maga sebesüléséről így írt latinul, melyet valószínű, a török hódítók megállítása során szerzett Baranyában: „Sebastianus literatus de Thinod, cwm sinistra manus gravi wwlnera in Dombowaar crwxiaetwv, fecit”

A fekete-fehér címerben a kardot fogó kéz 6 ujjja Tinódi rendkívüliségét, ill. táltosságát sejteti. Érdekes felfigyelnünk arra, hogy a lantot és a kardot fogó, mindkét kéz balkéz.

Mit gondoljunk ezek után énekmondónk lantkíséretéről?

Ha a kéz sérült volt, akkor Tinódi balkézrel pengető, tehát **balkezes lantos volt – a címer rajzolatja szerint is**, melyre számos hazai képi példát hozhatunk a XV. század végéről. A balkéz „maradék” két, és a fogólapon munkálkodó kéz öt ujjával a korabeli lantjáték föladatainak szinte hiánytalanul eleget lehetett tenni. A XVI. század közepéig a lantművek zöme úgy komponálódott, hogy azt a hüvelyk és a mutató ujj összezárásával, mint egy pengető, a műveket maradéktalanul meg lehetett szólaltatni.

Tinódi sajátkezű, címerkérő folyamodványának rajzolt-festett, kétosztatú, ún. hasított címerével és aláírásával:

Sebastianus Literatus de Thynod

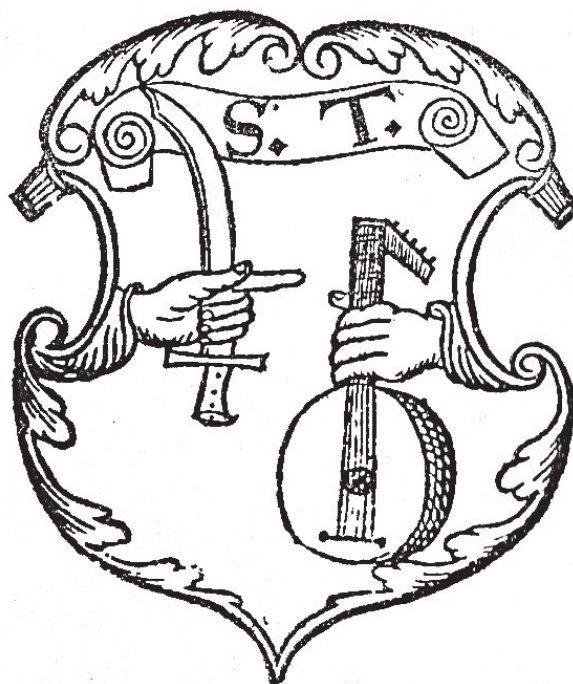
A kézirat pontos olvasata: Sebastiano L'ratus de Thynod. Kis jóhiszeműséggel ebből az L=Lira = lant szó szintén kiolvasható. Tinódi nem használta következetesen a lantos elnevezést; nevéhez csak az utókor illesztette azt. A lantjátékost néha „lantverőnek” nevezték, melyet német nyelvterületen használtak: Lautenschläger, ill. Lautenschläher alakban.

Tulajdonképpen a kobozjátékhoz hasonló, pengetős /sastollás/ technikára lehet csupán rámondani, hogy „veri a lantot”, de az ujjbeggyel pengetett játékmódra – miként azt Tinódink is művelte –, ez sehogyan sem illik rá. Éppen ezért

valószínű, hogy a pengetővel / plectrummal megszólaltatott hangszerek a kobozhoz hasonló hangolásban lehettek: (quint-quint-quint-quart; pl. G-d-g-c' vagy A-e-a-d'). S mivel a bél helyett ez időben már számos zeneszerszámot acélhúrokkal szereltek fel, bizony egy-egy erőteljesebb/=secco ütésnél zörögthettek a műveletlen, a nem pallérozott koboz- ill. lantjátékos kezében. E jelenségre énekmondók így emlékeznek: „csak borért is elzörgetnek néha szegényök”. Máskülönben a zavaró zörgetést az agyon játszott, a lebegő, régi húrok is okozhatták.

A patrónus, Nádasdy Ferenc gróf támogatásával krónikásunk 1553. augusztus 25-én kapta kézhez nemesi oklevelét.

Festett címerének alakját az ún. csücsköstalpú és a hegyes talpú pajzs között lehet meghatározni, mely hasított. **A nyomtatott címerpajzs** talpa csak csücsköstalpat mutat; hasítás nincs. Mint-hogy a sisak, sisakdísz és a sisaktartó nem látható, ezért címertanilag / heraldikailag a „hiányos” névvel illették. Mindkét címerében látható a félgömbölyded lant, melyek a XV. század második és a XVI. század első feléből ismert hangszerektől nem különböznek.

Még egy-két parányi különbségre azért figyelmezzünk: a nyomtatott pajzs felső közép részén egy mindkét oldalán begöngyölt szalagban látható a T.S. névjelzés. A pajzs két oldala a pajzsszél közephez igazodva, markánsabb bemélyedést mutat a festett pajzsénál. A pajzs széleit, gyöngéd ráhajlásaikkal, akantusz levélrészecskék teszik lágyabbá, zene-közelié. A kard helyzete megváltozott a hangszerhez képest; fölemelkedett. Ez utóbbi mutatja, hogy a muzsik, mit is gondolt mesterségéről: a hírek vivésével, az énekmondással, szavaival harcolt „szerencsátlan” hazájáért. Ez utóbbi mondat azért is fontos számunkra, mert világos feleletet ad a Moldvában élő vigyázók, a „csengetők,” a lélekébresztők nevének eredetére: a „csángatókéra”.

Jegyzet: Nyulásziné Straub Éva: Öt évszázad magyar címerei. Bp., 1987. 9.

Énekesünk irodalmi teljesítményéről nem sok jót mondott az utókor. Fölhánytorgatták Tinódinak a rímbeletelenségét a „vala, vala” és a „volt, volt” unalmas egybecsengését. Gyanakodhatunk török irodalmi hatásra is, hiszen a török énekmondó lantosok/asiklar okkal - ok nélkül egy-két tagú töltelék szóval árasztották el költeményeik elejét és záradékát: aman, bir stb. indulati, sóhajtó szavak dominálnak a mi népdalainkhoz hasonlóan – gondoljunk csak a Hej! az Ej, haj! versindító, népi indulatszavainkra. Mind a görög, mind a latin verselők csak a metrumot tartották a költeményhez méltó eszköznek, melyet Janus Pannoniusunk is követett. Shakespeare, a „lándzsarázó” angol színműíró rímeket nem használ a XVI - XVII. század fordulóján. A hagyománytisztelő briteknél ma sem „trendi” a pórias rímek használata.

Ezzel szemben a XIII. századi Ómagyar Mária-síralmunkat már belső rímek díszítették, nem beszélve a Tinódit követő évtizedekben munkálkodó költőzseni, Balassa belső rímhármasairól.

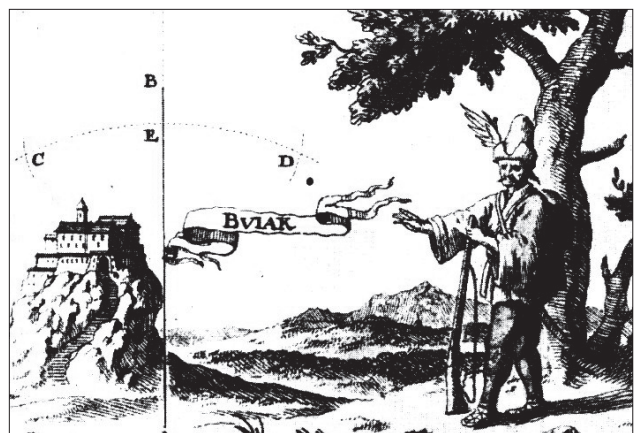
Tinódi érdeme a fáradságos munkával gyűjtött híryanag, azok nyomdai megjelenése, terjesztése és azok élő előadásai.

Ha megszámloljuk nagy életművében a „vala” használatának gyakoriságát, talán még a harmincad résznél is kevesebb lehet. Lóháton híreket szerezve és életét szervezve „pénztelenül, füstös, hideg szobák”-ban írta le sebtében az éltető híreket, nem akármilyen dallamokat szerezve. Majd megtanulva a töménytelen versszakot, mint egy ókori „aidos”, és mint egy turáni énekmondó, vitéz társai előtt azokat kívülről (!) énekelte.

Tinódi Lantos Sebestyénél kifejezetten költői vénát egy ihletett, talán ráérős óráiban született műben, a Kapitány György bajviadaljáról c. históriájában találhatunk. Még Balassi Bálint és Zrínyi Miklós is olvashatta és meríthetett belőle. A hazafiságra és a vitézségre biztosan bőven találtak benne követendő mintát.

Jegyzet: 2006. évi Tinódi konferenciák előadásai: Tinódi Sebestyén és a régi magyar verses epika. Kolozsvár, 2008. 179-195, 225-245, 327, 332, 335.

Ritkán kerül szóba, még a Tinódit kutatók is mostohán bánnak a „Hubiár aga és Kapitán/y/György bajvívása a bujáki /Nógrád m./ réten” történetével. Nem csupán a végvári vitézi élet hétköznapi eseményeit írja le választékos nyelven, hanem annak dallama is kiemelkedő. Külön figyelmet érdemel a vár előtt álló muskétás hajdú sastollas fejfedője, mivel az Árpád-i honfoglalók jellegzetes süvegét viseli a XVI. században.

A bujáki /Nógrád m./ vár előtti réten egy magyar, darutollas katona-hajdú

Tinódi Lantos Sebestyén: Kapitány György bajviadala a bujági réten Hubiár agával./1550

Sok rendbéli nép vagyon ez világba,
Kik vannak Istennek hivataljába,
Külömb-külömbképpen ő malasztjában,
Ki-ki hívön eljárjon ő dolgába.

Én mast szóllok csak vitézlő dolgokról,
Jelösbén végvárakban lakozókról,
Az Isteniől adatott malasztjokról,
Pogánokkal gyakor harcolásokról.

Bátor szível az vitésséghez vannak,
Ha ellenségöt hallnak, megvidulnak,
Gyorsan ő jó lovokra felfordulnak,
Az ellenségnek hamar arcul állnak.

Erössen vívnek, szerencsát késértnek,
Kik közülök meghalnak, sebesülnek,
Kik közülök örök rabságban esnek,
Ki nem változhatnak, ők gyötrettetnek.

Soknak marad hazól szegín árvájok,
Nemzetségek jajgatnak, attyok, annyok,
Mivel kiválthatnák, nincsen morhájok,
Csak ohítva koldulnak, nyavalyások.

Balassa Bálint Egy katonaénekének c. költeményének szóhasználata költészetbeli atyafiságra lel e sorokban, ezért – mai tudásunk szerint - Tinódi az első, ő a vitézi és hazafias vándormotívum / toposz szerzője.

Magyar lovas katonák egyenes-trombitákkal /
XVI. század közepe

Egy korabeli rézmetszeten látható, hogy a vitézi játékokat, lovas párviadalokat, az esemény fényét emelendő, gyakorta hadi zenével festették alá.

Jegyzet: Kosáry Domokos /szerk./: Magyarország története képekben /részlet/ Bp., 1971. 187.

S. Holcsik: Török-magyar párviadal zenekarral A. Nunzer rézmetszete, 1746.

Pozsonyi koronázási ünnepségek 1563-1830.

Bp.- Pozsony 1986. 62. Később kerül bemutatásra.

A gördülékeny, históriázó dallam szerkezete: $4 \times 4 + 4 + 3 = 11$ szótagos. A sorvégek mutatói: 4-2-4-1, melyből kitűnik, hogy a dallamon belül kétszer érinti a történelmi plagalitást, a szolmizációs jelzés második és negyedik fokát, mely nem engedi a dallam feszültségét leengedni az utolsó szótagig. Erről szól - és már az ókori zenészek elméleti tananyagában megtalálható volt – a sárospataki Szalkai László híres zeneelméleti traktátusa a XVI. század elején.

Tinódi lantos deák számos alkalommal nyúl a $4 \times 5 + 6 = 11$ -es és az igen kedvelt $4 \times 6 + 7 = 13$ -as versalakzathoz, melyek a mondandót jótékonyan egybefogják.

Miként pár bekezdéssel ezelőtt már érintettük, a kérdés számos alkalommal felvetődik: vajon históriánk a saját könyveiből vagy kívülről énekelte-e műveit? Tinódi Lantos korában az emlékezet / a memória még nem oly terhelt, mint napjainkban. Ezért eleink jóval nagyobb agybeli, átörökítő teljesítményekre voltak képesek, mint a mai átlag. Az ókori turkomán énekesek több napig, némelyek több héten át, előadásonként akár 3000 sort is énekeltek, persze, kotta nélkül. Hibázniuk nem volt szabad, mert a nép is tudta szinte ugyanazt szóról szóra.

Jegyzet: A dallami plagalítás régi elméletéről.

Ld. Legány Dezső: A magyar zene krónikája. Bp., 1962. 29.

Ritoók Zsigmond: A görög énekmondók. Bp., 1973. 45.

Tinódit a hazai irodalmat kedvelő nemes és nemtelen kortársai – csakúgy, mint háromszáz év múlva Petőfit - országszerte ismerték és kedvelték. Lóháton bejárta az egész Kárpát-medencét.

Főbb állomásait utolsó versszakaiban örökítette meg az énekek keletkezésének idejével egyetemben: Dombóvár, Baronyavár, Buják, Buda, Kassa, Sárvár, Kolozsvár, Debrecen, Szatmár, Daruvár, Bonyha a Kis-Küküllő mentén, Eger, Nagyszombat, Nyírbátor, Lippa, Sziget, Szanda, a kalotaszegi Valk, Telegd stb. Minden jel arra mutat, hogy a „históriás ének” szavunkat ő honosította meg. 1554-es előszavában ő különbözteti meg **a széphistóriát, a tündérmesét, a Bibliabeli „szent históriák”-tól.** Még a kozmogóniában is jártas volt.

Az István(f)y - családdal még Baranyában kerülhetett közelebbi ismeretségbe. Közülük Istvánffy Miklós /1538-1615/ Oláh Miklós érsek udvarában töltötte ifjúságát, később titkára lett. Carmina c. kézzel írott latin és ógörög versei között három lantdarab, illetve **egy párt kimondó vagy párválasztó** virágénekünk refrénje mellett Dobó István és Tinódi Lantos Sebestyén latin nyelvű sírfelirata / epitaphiuma maradt ránk az 1561 utáni esztendőkből. Szinte azonos Janus Pannonius (1434-1472), egyik költeményének témájával, amely a vitézek hősiességét, a hazáért halt dicső halált megörökítő poéta fontosságát zengi.

Nicolaus Istvánffy: De Sebastiano Tinody

Pannoniei heroes, quos Mars atque inclyta virtus
Astris beatos intulit.

Tantum Tinodio debetis, eredite, vati;
Qui facta vestra concinit;

Quantum grandiloquo Pelides magnus Homero,
Aiaxque debet scutifer.

Ille etenim facit, ut post invida fata, libellis
Vivatis omnes in suis

Pannoni hős daliák, akiket Mars s férfi-dicsőség a
csillagok közé emelt,

Egy csak a Jós* akiben tartoztok bízni: Tinódi;
Hisz' ő dalol tirólatok;

Így bízott Pelides a Homerus szikla-szavában,
S e kép Aiax, a pajzsvívő.

Ő vesz erőt az irigy sorson, hogy a könyveiben majd
ti mindörökre éljete.

/Kóháti Zsolt fordítása/

IN MEMORIAM

Dr. Kiss Béla

belgyógyász főorvos

Marosvásárhely, 1934. március 25. -

Miskolc, 2018. július 5.

A Miskolci Bölcsész Egyesület seniora – Ludi Magisztere, professzora. Marosvásárhely, 1934. március 25. - 2018. július 5., Miskolc.

Marosvásárhelyt látta meg a napvilágot, de a család hazaköltözött az anyaországba, így Kiss Béla is tanulhatott. Orvostudományi egyetemi éveit Pécsen kezdte el és Budapesten, a SOTE-n szerzett diplomát.

Salgótarjánban kezdte el orvosi pályáját és Miskolcon, mint anatómia tanár fejezte be.

Miskolcra, a Szent István utca 30-ba 1996 nyarán költözött. Véletlenül egy házban laktunk és feleségével, Magdikával július ötödikén hagyományosan levizitelték nálunk. Ekkor ismertem meg a házaspárt, akikről sugározott a jóság, sok-sok szellemi, lelki érték és szeretet.

1996 szeptemberétől a Miskolci Bölcsész Egyesület pszichológia lélekgyógyászat szakának anatómus oktatója lett, s megbízatását haláláig ellátta, egyben 2014-től az intézmény seniori, Ludi Magiszteri tisztességét is betöltötte.

2016-ban '56-os érdemeiért, emberi magatartásáért és munkájáért megkapta az egyesület „Igaz magyarságért” kitüntetését.

Halála szép volt, mint az élete. Utolsó hónapjait otthonában töltötte szerettei körében és szeretettel körbe véve. Lelkét csöndesen visszaadta Teremtőjének.

Halála betölthetetlen űrt hagyott maga után, mert tanárként, vezető tisztségviselőként, emberként tartószlopa volt közösségünknek. (Szerk.)